

نقشه آثار هرات

اخيراً در شماره ماه می ۱۹۴۷ اورینتل کالج میگزین منتشره پنجاب
بو نیورستی لاهور مقاله بنام نقشه آثار هرات بایک نقشه آثار هرات مرتبه
خانیکوف خاور شناس روسی بترجمه و اضافات دوست فاضل و دانشمند محترم
جناب خان بهادر پروفیسور محمد شفیع خان سابق پرنسپل اورینتل کالج
نشر شده و اینک با اضافات و تعلیقات چندی از طرف نگارنده بمطالعه علاقه مندان
به آثار و آبدات نفیسه تاریخی تقدیم میشود جناب پروفیسور محمد شفیع از محققین
ارجمند و دانشمندان عالی مقام خطه پنجاب اند یعنی همان خطه که بقول غنیمت :

بخوبی هاز کینعان میبرد دست برین دعوی که دارم شاهی هست

مسقط الراس ایشان شهر قصور است و دران شهر تاریخی
بتاریخ ۱۶ گست ۱۸۸۳ ع بدنی آمده اند از زمان صیالی شیب و از شیب الی شیب با
شوق غربزی و سوق طبیعی بی عدل و خوبی و به تکمیل فضایل و تکمیل علوم و آداب
ادامه داده و امروز با احاطه و تبصری که در علوم و آداب اسلامی دارند یکی
از اساتید وارکان بشمارند علاوه برین فضایل و مزایا خدمات بی وقفه و تظاهر
بمعنویات جامعه و تعلیم و تربیه فرزندان و شاگردان و بی آزاری نسبت بهر چیز
و هر کس و صفای قلب و ضمیر نسبت به هموعان صفوت و خلوص با دوستان و
باران امداد و کمک به نیازمندان از صفات بارزه و مکارم مشخصه ایشان است
در دوران زندگانی علمی خود مقالات و رسالات و کتب بسیار قیمت دار و
سودمند که از ذخایر ملی ماست راجع به مفاخر و آثار وطن عزیز ما نوشته
و طبع کرده اند که بعضی از آنان قرار ذیل اند :

(۱) مطلع السعدین در دو جلد با مقدمه و جواشی استادانه و فرهنگ لغات

طبع لاهور .

هندوستان آمیزش و اختلاط داشت چنانچه در تحت عنوان گل ۱۹ مینویسد که در بنوقت نمایندۀ اعزامی سردار محمد اعظم خان برادر بزرگ و مدعی تاج و تخت امیر شیر علی خان از کرم در پنجاب وارد و کمک گورنر انگلیسی پنجاب « منکمیری » را خواستار شد ، ولی از یکطرف در آنوقت انگلیسی ها نمی خواستند باز در امور داخلی افغانستان مداخلت کنند ، و از دیگر طرف نواب علی رضای کابلی در نزد گورنر شخصیت برادران امیر شیر علی خان را طرد میکرد ، در همین وقت پیشکار گورنر و بقول مولف وزیر او مستر رکس که با مؤلف رابطه و رفت و آمد داشت مولف را نزد گورنر برد و گورنر سخنان مؤلف را بطرفداری امیر شیر علی خان حضوراً شنیده و در نتیجه نمایندۀ سردار محمد اعظم خان را عذر خواسته مرخص نمود ، و بیه رکس گفت آنچه امیر دوست محمد خان بعمل آورده (البته راجع به ولیعهدی و جانشینی امیر شیر علی خان) خیر تمامی افغانستان میباشد .

اینست که در همان سال ۱۲۸۰ مؤلف از پنجاب به کابل رسیده و امیر شیر علی خان را مشوره داد تا سردار محمد رفیق خان لودین را در خزان سال بغرض قایم کردن روابط همسایه گی در نزد گورنر پنجاب اعزام نمود . همچنین مؤلف طوریکه زیر عنوان گل ۳۷ مینویسد در سال ۱۲۸۴ قمری در لندن اقامت داشت (اما برای چه هیچ نمی نویسد) مؤلف میگوید که درین وقت عبدالعزیز سلطان تورک در لندن آمد ، و انگاه شمه از پالیسی تحریک و نفوذ دولت روس در بلخ و بخارا ، و همچنین ورود هیئت سیاسی انگلیس بدر بار کابل ، و متعاقباً از سفر امیر شیر علی خان در هند و ملاقات او در انباله با گورنر جنرل هندوستان بحث میکند . معلوم است که مؤلف بعد ازین تاریخ مجدداً در افغانستان رسیده و شرف صحبت پادشاه افغانستان را یافته است ، چنانچه در همین گل ۳۷ راجع بسفر امیر شیر علی خان در هند و ملاقات انباله با گورنر جنرل هند از زبان شخص امیر می نویسد که به مؤلف می گفت : گورنر جنرل هند را آدم لایق و هوشیار یافتیم .

متأسفانه عجالتاً چیزی بیشتر ازین راجع به شرح حال مؤلف در دسترس مانست (۱)

م ، غبار

(۱) در فهرست مندرجات گلشن امارت تحت عنوان گل ۱۸ - ۲۰ - ۴۲ عوض نام سردار محمد اعظم خان سهو سردار محمد عظیم خان طبع شده . قارئین محترم تصحیح فرمایند .

نقشه آثار هرات

اخيراً در شماره ماه می ۱۹۴۷ اورینتل کالج میگزین منتشره پنجاب
بو نیورستی لاهور مقاله بنام نقشه آثار هرات بایک نقشه آثار هرات مرتبه
خانیکوف خاور شناس روسی بترجمه و اضافات دوست فاضل و دانشمند محترم
جناب خان بهادر پروفیسور محمد شفیع خان سابق پرنسپل اورینتل کالج
نشر شده و اینک با اضافات و تعلیقات چندی از طرف نگارنده بمطالعه علاقه مندان
به آثار و آبدات نفیسه تاریخی تقدیم میشود جناب پروفیسور محمد شفیع از محققین
ارجمند و دانشمندان عالی مقام خطه پنجاب اند یعنی همان خطه که بقول غنیمت :

بخوبی هاز کینعان میبرد دست برین دعوی که دارم شاهی هست

مسقط الراس ایشان شهر قصور است و دران شهر تاریخی
بتاریخ ۱۶ گست ۱۸۸۳ ع بدنی آمده اند از زمان صیالی شیب و از شیب الی شیب با
شوق غربزی و سوق طبیعی بی عدل و جوریش و به تکمیل فضایل و تکمیل علوم و آداب
ادامه داده و امروز با احاطه و تبصری که در علوم و آداب اسلامی دارند یکی
از اساتید وار کان بشمارند علاوه برین فضایل و مزایا خدمات بی وقفه و تظاهر
بمعنویات جامعه و تعلیم و تربیه فرزندان و شاگردان و بی آزاری نسبت بهر چیز
و هر کس و صفای قلب و ضمیر نسبت به هموعیان صفوت و خلوص با دوستان و
باران امداد و کمک به نیازمندان از صفات بارزه و مکارم مشخصه ایشان است
در دوران زندگانی علمی خود مقالات و رسالات و کتب بسیار قیمت دار و
سودمند که از ذخایر ملی ماست راجع به مفاخر و آثار وطن عزیز ما نوشته
و طبع کرده اند که بعضی از آنان قرار ذیل اند :

(۱) مطلع السعدین در دو جلد با مقدمه و جواشی استادانه و فرهنگ لغات

طبع لاهور .

- (۲) افغانان قصور شماره اگست اورنیتل کالج میگزین ۱۹۲۸
 (۳) دربار سلطان حسین میرزا و سر پرستی علم و هنر شماره مئی ۱۹۳۴
 (۴) خط و خطاطان (۱ کثر آن از هرات است) شماره اگست ۱۹۳۴-۱۹۳۵
 (۵) سفر نامه چین از زبده التواریخ حافظ آبرو شماره نومبر ۱۹۳۰
 (۶) آداب الحرب والشجاعه (حکایات متعلق بخانواده غزنویه) شماره

نومبر ۱۹۳۷

اکثر این مقالات و رسالات در دوره های مجله کابل از طرف تشکر الله ترجمه و طبع شده اخیراً مقاله را که بنام نقشه آثار هرات ترجمه و با اضافات سودمند در اورنیتل کالج میگزین طبع نموده اند بقارسی ترجمه و با تعلیقات چندی درین مجله وبصورت جدا گانه بمطالعه خوانندگان میرسد در خاتمه از طرف عموم علاقه مندان علم و ادب و اعضای انجمن تاریخ افغانستان نسبت به خدمات ارجمند و قبل تقدیر و تمجید حضرت پروفیسور در راه علم و دانش و مساعی موفوره دان اظهار تشکر و امتنان می نمایم و تسو فیک بیشتری را از خداوند کریم بر ایشان التجا میسکیم .

شب مردان خدا روز جهان افروز است

روز شنان را بحقیقت شب ظلمانی نیست

سرور گو با اعتمادی

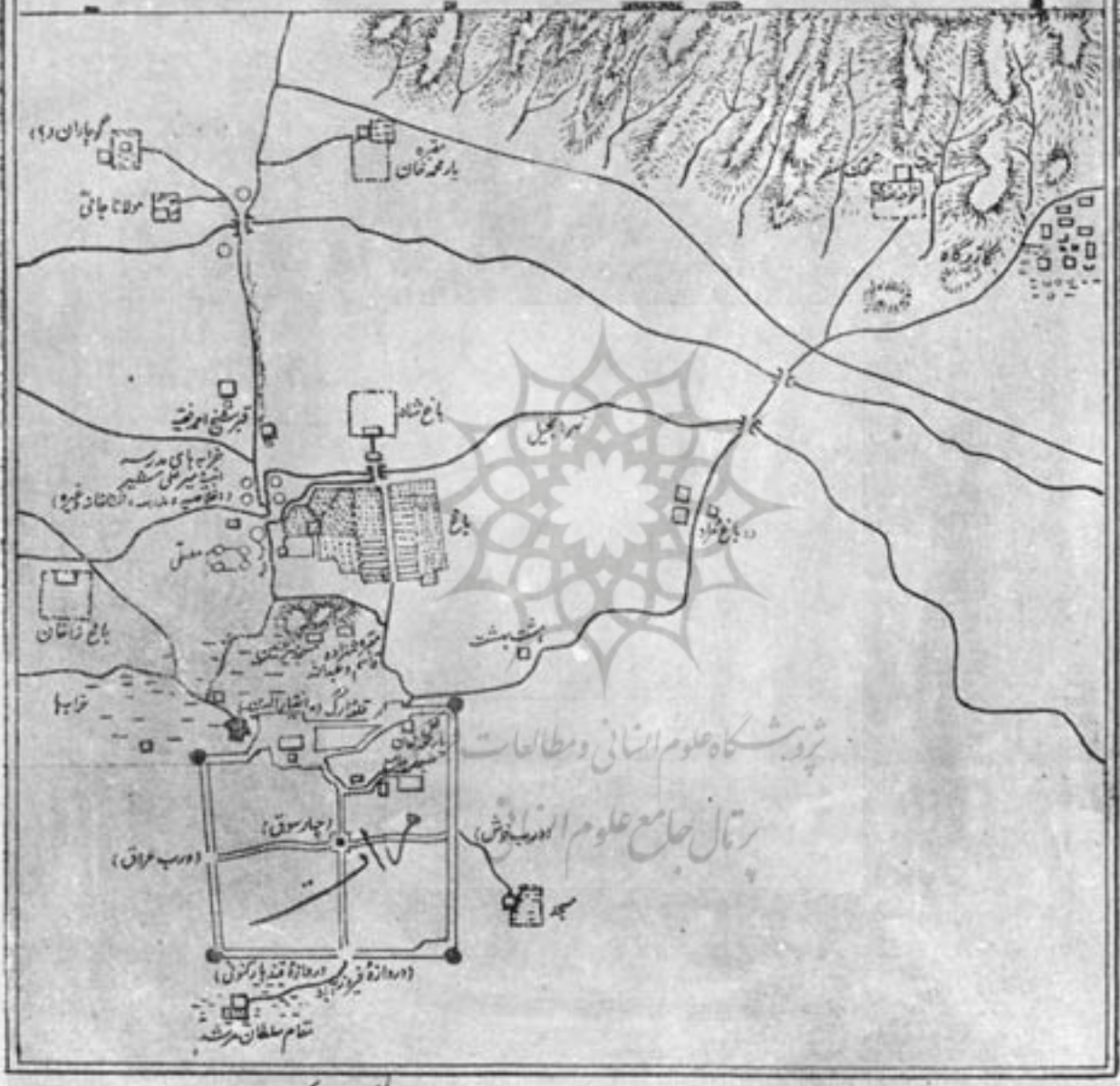
یک نقشه آثار هرات را با اطراف ونواحی آن خانی کوف خاور شناس فاضل روسی در سنه ۱۸۵۸ ع مرتب نموده و در ۱۸۶۰ در ژورنال ایشیاتک شایع شده است غرض از نقل و انتشار این نقشه بحروف فارسی کمک و امداد بست بتاریخ هرات و آن هم بهترین دوره آن یعنی زمان سلطان شاهرخ و سلطان حسین بایقرا . راجع به هرات تاریخ های متعددی (شاید اقل ۱۲-۱۳) کتاب نوشته شده که از آن جمله روضات الجنات فی او صاف مدینه الهرات است با آنکه این کتاب تا کنون (۱) شایع نشده ولی در هر جا شهرت بسیار دارد در آغاز

(۱) خلاصه این کتاب در ژورنال ایشیاتک بزبان فرانسوی در ۱۸۶۰ ع شایع

شده است .

شهرات و توابع
خلیج

(مرتبه فاینکوف در ۱۸۵۵ء)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات
برقیال جامع علوم ادبی و فلسفی

دانشگاه ملی ایران، تهران، ۱۳۲۵

- (۲) افغانان قصور شماره اگست اورنیتل کالج میگزین ۱۹۲۸
 (۳) دربار سلطان حسین میرزا و سر پرستی علم و هنر شماره مئی ۱۹۳۴
 (۴) خط و خطاطان (۱ کثر آن از هرات است) شماره اگست ۱۹۳۴-۱۹۳۵
 (۵) سفر نامه چین از زبده التواریخ حافظ آبرو شماره نومبر ۱۹۳۰
 (۶) آداب الحرب والشجاعه (حکایات متعلق بخانواده غزنویه) شماره

نومبر ۱۹۳۷

اکثر این مقالات و رسالات در دوره های مجله کابل از طرف تشکر الله ترجمه و طبع شده اخیراً مقاله را که بنام نقشه آثار هرات ترجمه و با اضافات سودمند در اورنیتل کالج میگزین طبع نموده اند بقارسی ترجمه و با تعلیقات چندی درین مجله وبصورت جدا گانه بمطالعه خوانندگان میرسد در خاتمه از طرف عموم علاقه مندان علم و ادب و اعضای انجمن تاریخ افغانستان نسبت به خدمات ارجمند و قبل تقدیر و تمجید حضرت پروفیسور در راه علم و دانش و مساعی موفوره دان اظهار تشکر و امتنان می نمایم و تسو فیک بیشتری را از خداوند کریم بر ایشان التجا میسکیم .

شب مردان خدا روز جهان افروز است

روز شنان را بحقیقت شب ظلمانی نیست

سرور گو با اعتمادی

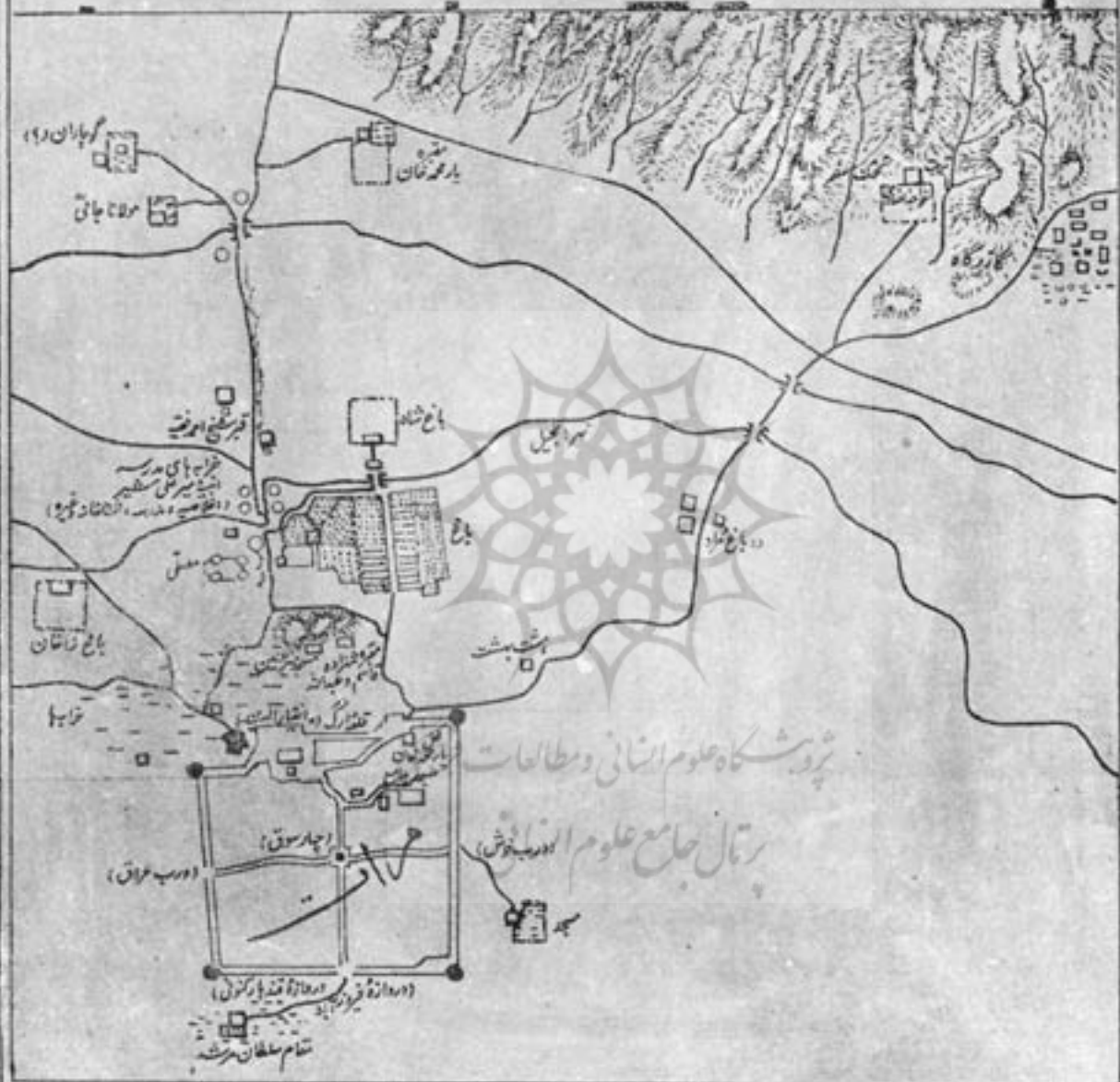
یک نقشه آثار هرات را با اطراف ونواحی آن خانی کوف خاور شناس فاضل روسی در سنه ۱۸۵۸ ع مرتب نموده و در ۱۸۶۰ در ژورنال ایشیاتک شایع شده است غرض از نقل و انتشار این نقشه بحروف فارسی کمک و امداد بست بتاریخ هرات و آن هم بهترین دوره آن یعنی زمان سلطان شاهرخ و سلطان حسین بایقرا . راجع به هرات تاریخ های متعددی (شاید اقل ۱۲-۱۳) کتاب نوشته شده که از آن جمله روضات الجنات فی او صاف مدینه الهرات است با آنکه این کتاب تا کنون (۱) شایع نشده ولی در هر جا شهرت بسیار دارد در آغاز

(۱) خلاصه این کتاب در ژورنال ایشیاتک بزبان فرانسوی در ۱۸۶۰ ع شایع

شده است .

شهرات و توابع خلیفہ

(مرتبه فائیکوف در ۱۸۵۵ء)

دماغہ اشکال مال ایشیا ایکس ۱۸۵۵ء

این کتاب مصنف آن (معین الدین الزمچلی الاسفزاری) تاریخ های قدیم هرات را چنین ذکر کرده است :

سلف در باب این بلده خلدائین کتب ساخته اند و از کیفیت قضایا و وقایع تالیفات مشتمل بر ذکر هر گونه عجایب و بدایع برداشته مثل امام ابواسحق احمد بن یاسین و ثقفه الدین شیخ عبدالرحمن فامی که تاریخ قدیم هرات را نوشته و ربیعی فوشنجی که کورت نامه نظم کرده و سیفی هروی که احوال بعضی از ملوک کورت در قلم آورده . « نسخه کتابخانه دانشگاه پنجاب » علامه سخاوی در الاعلان بالتوبیخ ص ۱۳۳ نیز تاریخ های هرات را ذکر نموده مگر عبارت نسخه مطبوعه ناقص و مسموخ معلوم میشود با این هم استاد نامبرده میگوید که يك تاريخ هرات را شیرویه نوشته است و دیگر را ابو نصر فامی و ضیاء مقدسی از کتاب فامی اختصار کرده است ابواسحق احمد بن یاسین الهروی الحداد نیز دو تاریخ نسبت هرات نوشته است : « احدهما علی المعجم والاخر لابن عبدالله المحسن بن محمد الکتبی اظن » عبارت بالا ناقص است و تنها این قدر معلوم می شود که الحداد يك تاريخ به ترتیب حروف نهجی داشته است و از خصوصیت تاریخ دیگر آن چیزی معلوم نمی شود و هم بطور صحیح مکشوف نمیگردد . که الکتبی مصنف تاریخ جدا گانه هرات است یا کتبی دیگر است . در کشف الظنون طبع استانبول ج ۱ ص ۲۳۵ از هفت تاریخ هرات ذکر گردیده بدین قرار : تاریخ ابواسحق احمد بن محمد بن یوسف البزاز الحافظ تاریخ احمد بن محمد بن سعید الحداد ، تاریخ ابی روح عیسی الهروی متوفی ۵۴۴ تاریخ ابونصر عبدالرحمن بن عبدالجبار القیسی الحافظ ، تاریخ ثقفه الدین عبدالرحمن الفامی (۱)

« و هو اول من صنف فيه » تاریخ نورالدین عبدالرحمن الجامی متوفی ۸۹۸ وروضات الجنات معین الدین الزمچلی تالیف ۸۹۸ الفامی متوفی ۵۴۶ که اول

(۱) در کتاب انساب سمانی ورق ۴۱۸ چنین است : ابونصر عبدالرحمن بن عبدالجبار بن عثمان الحافظ الفامی من اهل الهرات و كان من اهل العلم والفضل سمع الحديث الكثير و نسخه بخط و حصل الاصول ، سمع عبدالله بن محمد الانصاری و ابا عبدالله العیمری و نجیب بن میمون الواسطی و غیر هم و سمعت منه الكثير بهرات و فوشنج و کانت ولادته .

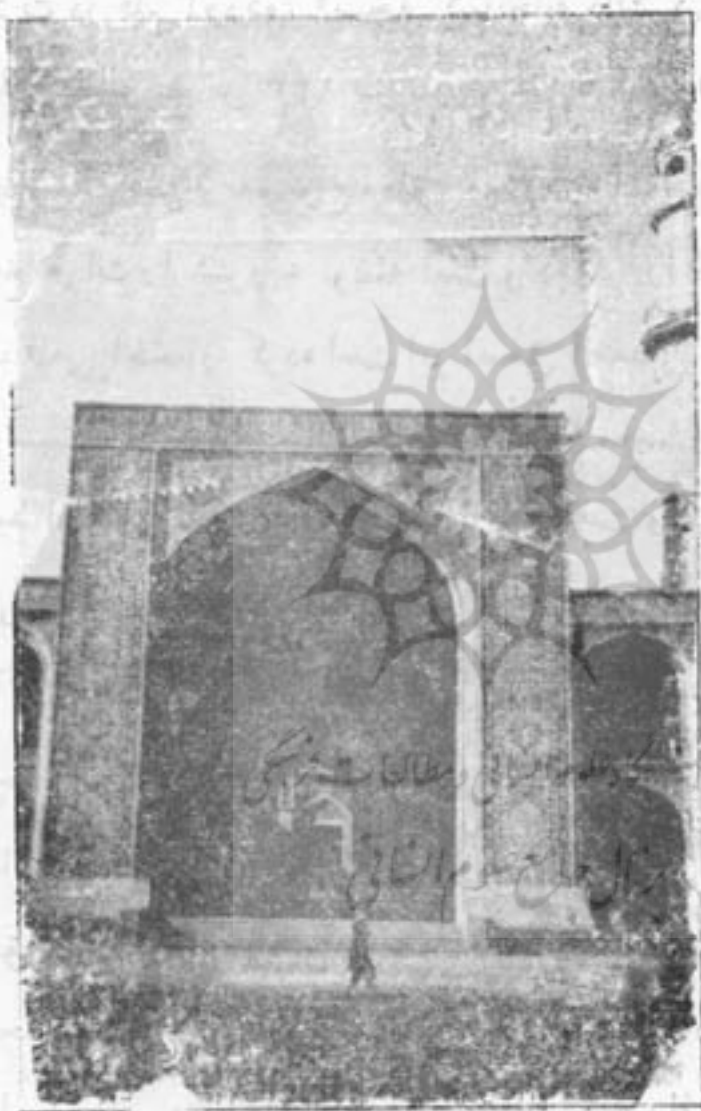
این کتاب مصنف آن (معین الدین الزمچلی الاسفزاری) تاریخ های قدیم هرات را چنین ذکر کرده است :

سلف در باب این بلده خلدائین کتب ساخته اند و از کیفیت قضایا و وقایع تالیفات مشتمل بر ذکر هر گونه عجایب و بدایع برداشته مثل امام ابواسحق احمد بن یاسین و ثقفه الدین شیخ عبدالرحمن فامی که تاریخ قدیم هرات را نوشته و ربیعی فوشنجی که کورت نامه نظم کرده و سیفی هروی که احوال بعضی از ملوک کورت در قلم آورده . « نسخه کتابخانه دانشگاه پنجاب » علامه سخاوی در الاعلان بالتوبیخ ص ۱۳۳ نیز تاریخ های هرات را ذکر نموده مگر عبارت نسخه مطبوعه ناقص و ممسوخ معلوم میشود با این هم استاد نامبرده میگوید که يك تاريخ هرات را شیرویه نوشته است و دیگر را ابو نصر فامی و ضیاء مقدسی از کتاب فامی اختصار کرده است ابو اسحق احمد بن یاسین الهروی الحداد نیز دو تاریخ نسبت هرات نوشته است : « احدهما علی المعجم والاخر لابن عبدالله المحسن بن محمد الکتبی اظن » عبارت بالا ناقص است و تنها این قدر معلوم می شود که الحداد يك تاريخ به ترتیب حروف نهجی داشته است و از خصوصیت تاریخ دیگر آن چیزی معلوم نمی شود و هم بطور صحیح مکشوف نمیگردد . که الکتبی مصنف تاریخ جدا گانه هرات است یا کتبی دیگر است . در کشف الظنون طبع استانبول ج ۱ ص ۲۳۵ از هفت تاریخ هرات ذکر گردیده بدین قرار : تاریخ ابو اسحق احمد بن محمد بن یوسف البزاز الحافظ تاریخ احمد بن محمد بن سعید الحداد ، تاریخ ابی روح عیسی الهروی متوفی ۵۴۴ تاریخ ابونصر عبدالرحمن بن عبدالجبار القیسی الحافظ ، تاریخ ثقفه الدین عبدالرحمن الفامی (۱)

« و هو اول من صنف فيه » تاریخ نورالدین عبدالرحمن الجامی متوفی ۸۹۸ وروضات الجنات معین الدین الزمچلی تالیف ۸۹۸ الفامی متوفی ۵۴۶ که اول

(۱) در کتاب انساب سمانی ورق ۴۱۸ چنین است : ابونصر عبدالرحمن بن عبدالجبار بن عثمان الحافظ الفامی من اهل الهرات و كان من اهل العلم والفضل سمع الحديث الكثير و نسخه بخط و حصل الاصول ، سمع عبدالله بن محمد الانصاری و ابا عبدالله العیمری و نجیب بن میمون الواسطی و غیر هم و سمعت منه الكثير بهرات و فوشنج و کانت ولادته .

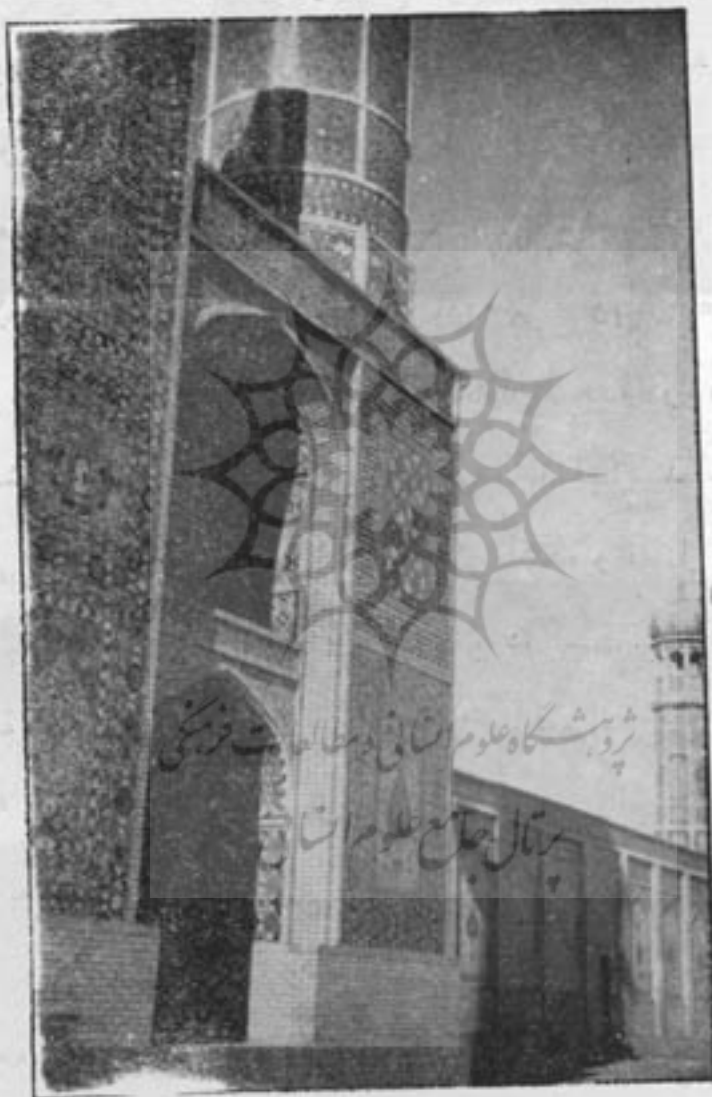
من صنف فیه نوشته است چطور نخستین مصنف تاریخ هرات شده میتواند در حالیکه حداد متوفی ۳۴۳ قبل از وی تاریخ هرات را تصنیف کرده است از کتاب های که در بالا ذکر یافته اکثر آن مفقود و ناپیدا است از آن جمله تاریخ نامه هرات سیفی هروی است (یعنی سیف بن محمد بن یعقوب) که در قرن هشتم تالیف شده و بعد از تصحیح دوست فاضل پروفیسر محمد زبیر صدیقی از طرف کتابخانه شاهی کلکته در اواخر ۱۹۴۵ ع شایع گردیده و در سرورق

دیوان بیرونی مسجد
جامع سلطان غیاث الدین
غوری در هرات که کار
ساختمان و کاشی کاری
آن تکمیل یافته است .

آن سهواً قرن هفتم طبع شده جای افسوس است که دوست فاضل در موقع مقابله متن سوای نسخه کتابخانه بوهار دیگر نسخه در دست نداشت چنانچه در حاشیه دیباچه کتاب کوشش های ناكامانه خود را برای بدست آوردن نسخه دیگر ازین کتاب و مخصوصاً نسخه کتابخانه کابل نوشته است آقای سرور خان گویا اعتمادی اواخر مارچ ۱۹۴۷ بقرض سمولیت در انترایشین

کنفرانس منعقدۀ دهلی از کابل بسوی هند آمدند و همین نسخه کابل را با خود آورده بودند این نسخه در وقت نگارش این سطور نزد من است. تقطیع این نسخه ۱۰ + ۶ و نیم انج است و دارای ۱۹۹ ورق و در هر صفحه ۱۷ سطر نوشته شده و ختم این نسخه به این عبارت است (مشوسوی تندى و کین آوری) یعنی به کتاب مطبوعه تاصفحة ۵۸۷ سطر ۱۱ مساوی است. به چند صفحه این نسخه آب رسیده و بعضی جاها سیاهی آن خراب شده مگر نسخه

يك حصه از ایوان جدید
مسجد جامع هرات
ایوان مذکور
بامین راهای بلند آن
جدیداً و بطرف پارك
جدید آباد شده و تماماً
باصول سابقین کشی کاری
گردیده است.

بسیار خوب و قدیم معلوم میشود از مقابله سرسری با چند صفحه مطبوعه معلوم شد که در بسیار جاها این نسخه قلمی مواد زیادتیر دارد.

فاضل موسوف (گویا اعتمادی) خوب حدس زده است که حافظ آبرو
از سیفی مواد کتاب خود را بی تکلف نقل کرده است شاید به ایشان
معلوم نباشد که در استانبول نسخه بنام «تاریخ و نسب ملوک کرت بالاجمال»

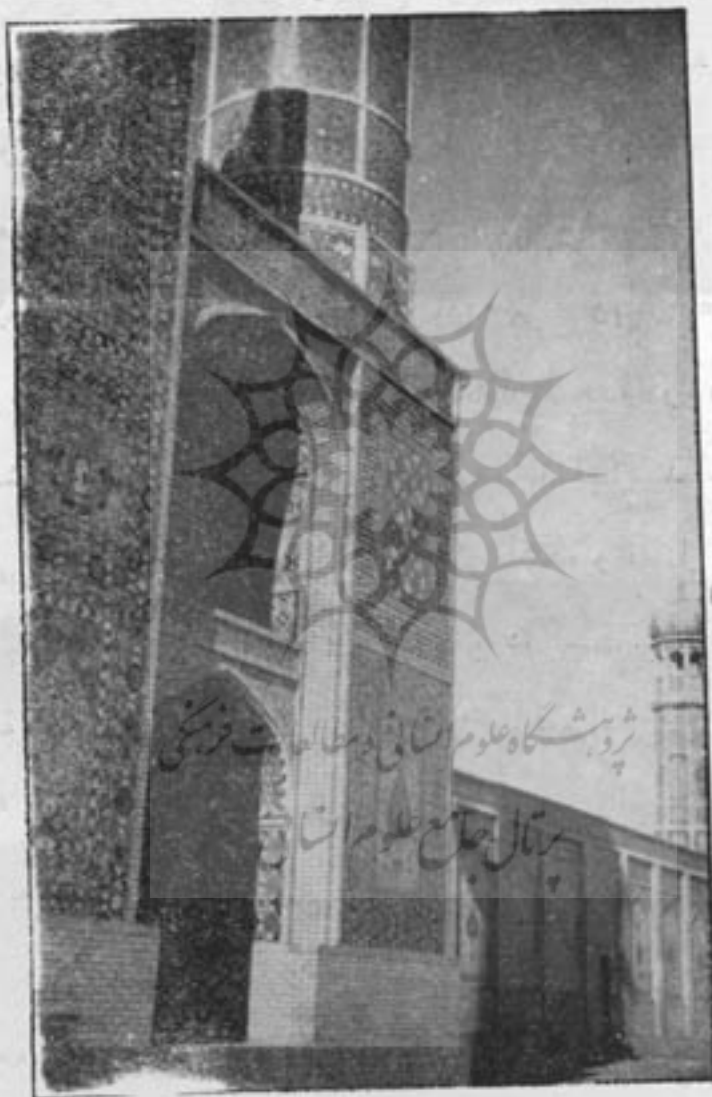
من صنف فیه نوشته است چطور نخستین مصنف تاریخ هرات شده میتواند در حالیکه حداد متوفی ۳۴۳ قبل از وی تاریخ هرات را تصنیف کرده است از کتاب های که در بالا ذکر یافته اکثر آن مفقود و ناپیدا است از آن جمله تاریخ نامه هرات سیفی هروی است (یعنی سیف بن محمد بن یعقوب) که در قرن هشتم تالیف شده و بعد از تصحیح دوست فاضل پروفیسر محمد زبیر صدیقی از طرف کتابخانه شاهی کلکته در اواخر ۱۹۴۵ ع شایع گردیده و در سرورق

دیوان بیرونی مسجد
جامع سلطان غیاث الدین
هروی در هرات که کار
ساختمان و کاشی کاری
آن تکمیل یافته است .

آن سهواً قرن هفتم طبع شده جای افسوس است که دوست فاضل در موقع مقابله متن سوای نسخه کتابخانه بوهار دیگر نسخه در دست نداشت چنانچه در حاشیه دیباچه کتاب کوشش های ناكامانه خود را برای بدست آوردن نسخه دیگر ازین کتاب و مخصوصاً نسخه کتابخانه کابل نوشته است آقای سرور خان گویا اعتمادی اواخر مارچ ۱۹۴۷ بقرض سمولیت در انترایشین

کنفرانس منعقدۀ دهلی از کابل بسوی هند آمدند و همین نسخه کابل را با خود آورده بودند این نسخه در وقت نگارش این سطور نزد من است. تقطیع این نسخه ۱۰ + ۶ و نیم انج است و دارای ۱۹۹ ورق و در هر صفحه ۱۷ سطر نوشته شده و ختم این نسخه به این عبارت است (مشوسوی تندى و کین آوری) یعنی به کتاب مطبوعه تاصفحة ۵۸۷ سطر ۱۱ مساوی است. به چند صفحه این نسخه آب رسیده و بعضی جاها سیاهی آن خراب شده مگر نسخه

يك حصه از ایوان جدید
مسجد جامع هرات
ایوان مذکور
بامین راهای بلند آن
جدیداً و بطرف پارك
جدید آباد شده و تماماً
باصول سابقین کشی کاری
گردیده است.

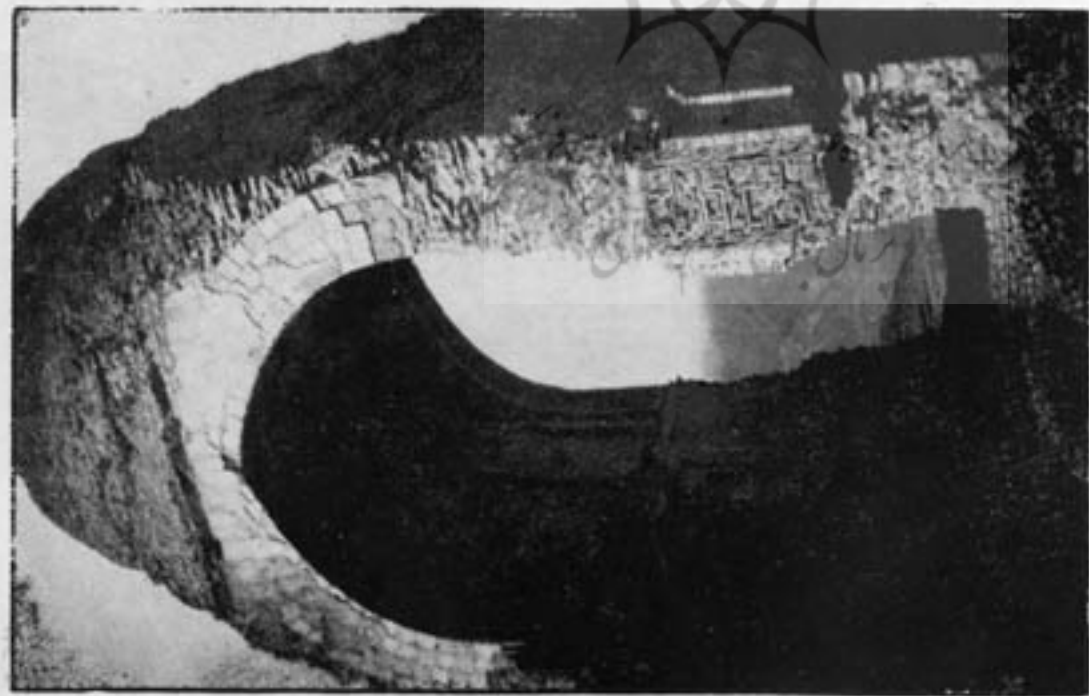
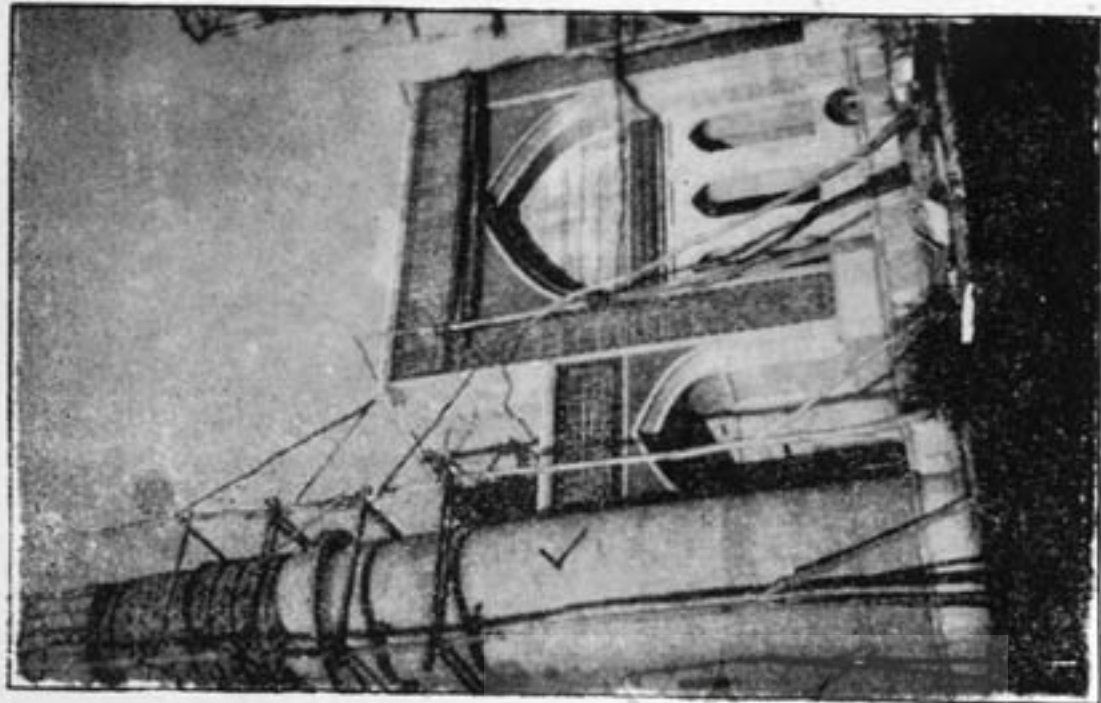
بسیار خوب و قدیم معلوم میشود از مقابله سرسری با چند صفحه مطبوعه معلوم شد که در بسیار جاها این نسخه قلمی مواد زیادتیر دارد.

فاضل موسوف (گویا اعتمادی) خوب حدس زده است که حافظ آبرو
از سیفی مواد کتاب خود را بی تکلف نقل کرده است شاید به ایشان
معلوم نباشد که در استانبول نسخه بنام « تاریخ و نسب ملوک کرت بالاجمال »

از حافظ آبرو موجود است و برای معلوم کردن نقل و مقابله به آن شاید
منید ثابت شود نسخه نفیس استانبول در مجموعه حافظ آبرو شامل است که
در عهد سلطان شاهرخ بهادر خان نوشته شده رجوع شود به نوشته هوفیلکس
تا در راجع به کتابخانه ها و مخطوطات تاریخی استانبول در ارکیو
آورینتالینی شماره اپریل ۱۹۳۱ ع ج ۳ نمبر ۱ پراگ ص ۹۸ .
از کتاب های که در فوق ذکر شده برخی از آن در دست است که از
مطالعه آن مواضع و آثار گرد و نواح هرات بخوبی معلوم میشود خصوصاً
اسفزاری که بسیاری از مقامات و امکنة تاریخی هرات را به تفصیل نوشته است
پیش از اسفزاری عبدالرزاق سمرقندی در حالات هرات رساله نوشته است چنانچه
در مطلع السعدین جلد ۲ ص ۱۹۰ مرقوم نموده « شرح بناء دارالسلطنة هرات
واحوال بلوکات و حالات ولایات قلم دوز آن بشرح و بیان تقریر نموده و تحریر
فرموده هر کرا میل مطالعه آن باشد گو رساله علیحده در آن باب مسطور است
بنظر اشرف مشرف سازد « این رساله از نظر ناپدید است ولی مصنف
مطلع السعدین از آن عمارات و آثار ذکر کرده و تفصیل داده که از عهد
شاهرخ و جانشینان وی تا سنه ۸۷۴ پانجا بوده است . بعد از مطلع و رضات
در خانمه روضة الصفا نیزه از حالات هرات ذکر کرده است علاوه برین خوند میر
متوفی (۹۴۲) در خلاصة الاخبار يك فصلي خاص راجع به صفت دارالسلطنة
هرات و بیان بعضی عمارات و بقاع خیر و باغات و شرح حال مشاهیر هرات نوشته
است همین فصل را دوست فاضل سرور خان گویا اعتمادی بصورت رساله مستقل مرتب
کرده و با مقدمه و حواشی و فهرست در کابل طبع و از طرف مدیریت عمومی
تاریخ (یعنی انجمن تاریخ) در ۱۳۲۴ ش شایع شده است این رساله مختصر
و کار آمد درین باب بسیار مفید است و حواشی و تعلیقات آن با منتهای محنت
و قابلیت مرتب گردیده است خانیکوف نقشه مرتبه هرات و نواح آن را بایک
مکتوبی در ژورنال ایشیاتک شایع کرده که خلاصة آن قرار ذیل است :
در نقشه هرات همان آثار و مقاماتی نشان داده شده که مؤرخین مسلمان
در کتاب های خود خصوصاً مؤرخین دوره تیمور و جانشین آن شاهرخ در

پاک‌مست از خرابه عمارت قدیمه مدفون سلاطین غور [ملوک الجبال]
 در چشت هرات که در کتیبه یکی از طاق‌های آن رسم سلطان
 دکن‌الدین خوانده می‌شود .

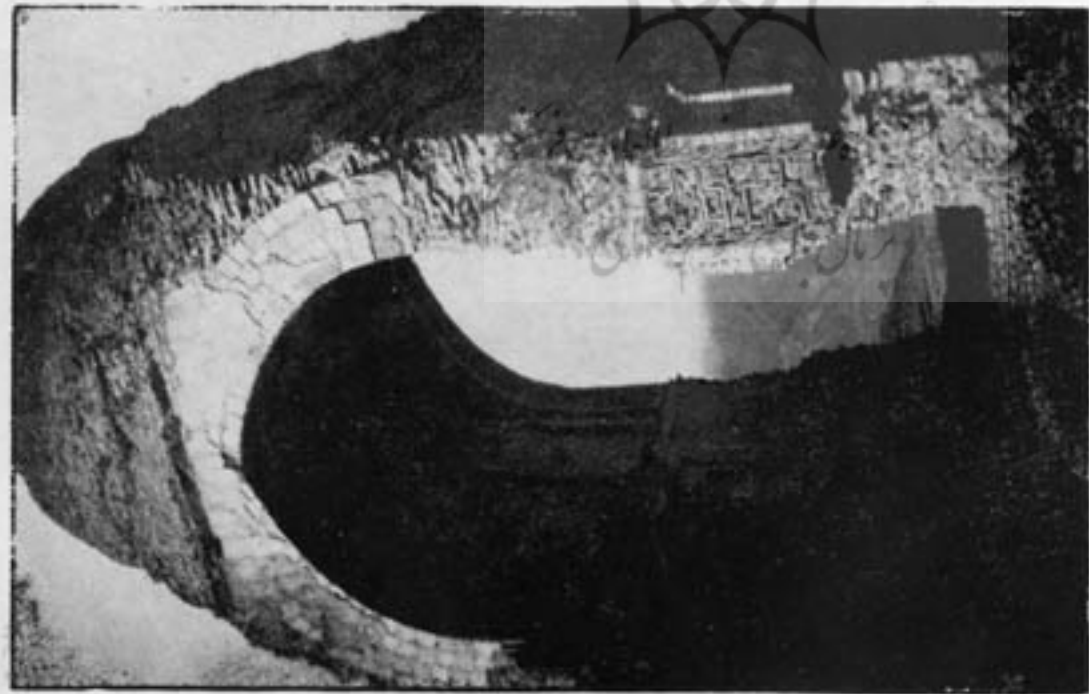
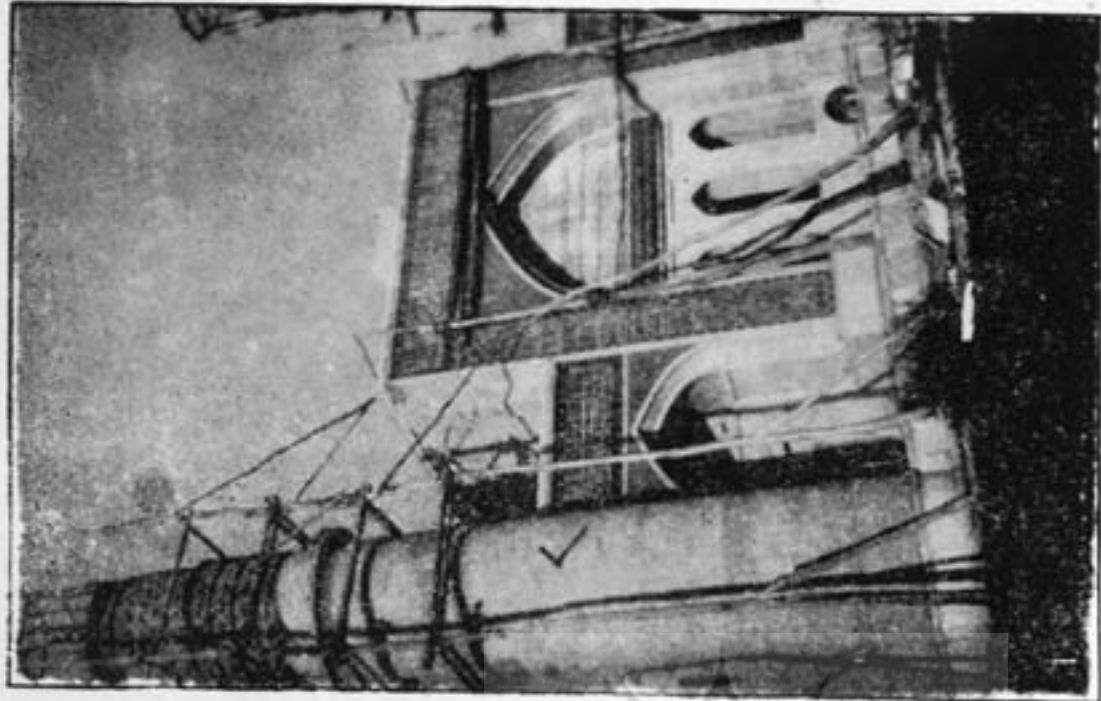
یکی از منارهای بنای بزرگ با عظمت مقبره
 سلطان مودود چشتی که در چشت هرات
 تحت ساختمان است .

از حافظ آبرو موجود است و برای معلوم کردن نقل و مقابله به آن شاید
منید ثابت شود نسخه نفیس استانبول در مجموعه حافظ آبرو شامل است که
در عهد سلطان شاهرخ بهادر خان نوشته شده رجوع شود به نوشته هوفیلکس
تا و در راجع به کتابخانه ها و مخطوطات تاریخی استانبول در ارکیو
آورینتالینی شماره اپریل ۱۹۳۱ ع ج ۳ نمبر ۱ پراگ ص ۹۸ .
از کتاب های که در فوق ذکر شده برخی از آن در دست است که از
مطالعه آن مواضع و آثار گرد و نواح هرات بخوبی معلوم میشود خصوصاً
اسفزاری که بسیاری از مقامات و امکنة تاریخی هرات را به تفصیل نوشته است
پیش از اسفزاری عبدالرزاق سمرقندی در حالات هرات رساله نوشته است چنانچه
در مطلع السعدین جلد ۲ ص ۱۹۰ مرقوم نموده « شرح بناء دارالسلطنة هرات
واحوال بلوکات و حالات و لایات قلم دوزان بشرح و بیان تقریر نموده و تحریر
فرموده هر کرا میل مطالعه آن باشد گو رساله علیحده در آن باب مسطور است
بنظر اشرف مشرف سازد « این رساله از نظر نا پدید است ولی مصنف
مطلع السعدین از آن عمارات و آثار ذکر کرده و تفصیل داده که از عهد
شاهرخ و جانشینان و تا سنه ۸۷۴ پانجا بوده است . بعد از مطلع و رضات
در خانمه روضة الصفا نیزه از حالات هرات ذکر کرده است علاوه برین خوند میر
متوفی (۹۴۲) در خلاصة الاخبار يك فصلي خاص راجع به صفت دارالسلطنة
هرات و بیان بعضی عمارات و بقاع خیر و باغات و شرح حال مشاهیر هرات نوشته
است همین فصل را دوست فاضل سرور خان گویا اعتمادی بصورت رساله مستقل مرتب
کرده و با مقدمه و حواشی و فهرست در کابل طبع و از طرف مدیریت عمومی
تاریخ (یعنی انجمن تاریخ) در ۱۳۲۴ ش شایع شده است این رساله مختصر
و کار آمد درین باب بسیار مفید است و حواشی و تعلیقات آن با منتهای محنت
و قابلیت مرتب گردیده است خانیکوف نقشه مرتبه هرات و نواح آن را بایک
مکتوبی در ژورنال ایشیاتک شایع کرده که خلاصه آن قرار ذیل است :
در نقشه هرات همان آثار و مقاماتی نشان داده شده که مؤرخین مسلمان
در کتاب های خود خصوصاً مؤرخین دوره تیمور و جانشین آن شاهرخ در

پاک‌مست از خرابه عمارت قدیمه مدفون سلاطین غور [ملوک الجبال]
 در چشت هرات که در کتیبه یکی از طاق‌های آن رسم سلطان
 دکن‌الدین خوانده می‌شود .

یکی از منارهای بنای بزرگ با عظمت مقبره
 سلطان مودود چشتی که در چشت هرات
 تحت ساختمان است .

تاریخ های خود کم و بیش ذکری از آن آثار کرده اند و حصص بیشتر این یادگار ها و آثار آن قدر خراب و ویران شده است که بیم آن است که بکلی از بین فرود و چند سال بعد مجال و مشکل خواهد بود که کسی بتواند مواضع حقیقی آن را دریافت کند بنا بران دریافت آن صرف از روی واقعات تاریخی آسان و ممکن خواهد بود زیرا که اسامی مواضع باوقایع تاریخی آن وابسته و مربوط است در نقشه موقعیت باغ زاغان و مصلی دیده میشود مصلی را شاهرخ و خانم آن گوهر شاد آغا بنا کرده و بر سطح يك ديوار کاشی کار مصلی مرثیه شاهرخ نوشته شده است (۱).

قریب مصلی گنبد گوهر شاد است که دران ۹ شهزاده تیموری مدفون است و ذکر آنان بیاید در نقشه باغ مراد هم دیده میشود این باغ در زمان سلطان حسین میرزا آباد شده بود. گازر گاه در هرات يك مقام مشهور بودیم است و در آنجا مزارات متعدد و آثار همان مشاهیر است که تاریخ آسیا بدن تذکر و واقف است و هم قبور پنج ش - ۴ - زاده تیموری در این جا است. شاهرخ در سنه ۸۳۲ هجری (۲) بر مزار خواجه عبد الله انصاری عمارتی بنا نمود خواجه مذکور در ۳۹۶ (۳) فوت نموده است

(۱) مرثیه شاهرخ نبود بلکه مرثیه ابایستغفر میرزا بود که بخط بسیار زیبا انکاشته شده بود و این سه بیت از آن مرثیه است.

بسکه رفت از چشم مردم خون دل زین واقعه
غوطه زد در نیل نضر از مصر کوئی شد عزیز
و اد ریفا حسرتا کنز گردش گردون دون
بر سر بر ملک و دولت بایستغفر خان نماند

(۲) این تاریخ درست نیست زیرا شاهرخ حکم تعمیر این عمارت را در محرم ۸۲۹ داده و در سنه ۸۳۰ این عمارت بکلی تکمیل شده. (مترجم اردو)

(۳) این تاریخ غلط است بنابه آنچه در نفعات از خود خواجه انصار نقل شده وقت غروب آفتاب در روز جمعه دوم شعبان ۳۹۶ هجری در فصل بهار که خورشید در هفتم درجه ثور بود در زمان خلافت القادر بالله عباسی (۳۷۶ - ۴۲۷) متولد گردید و در سال ۸۱ هجری در زمان القايم بامرا لله عباسی در هرات وفات یافت این رباعی که حاکی از تاریخ وفات حضرتش میباشد در لوح مزارشان منقور است.

آن خواجه که در صورت و معنی شاه است
از روی حساب جعل اردانی فوات
وز سر حقیقت دو کون آگاه است
تاریخ وفات خواجه عبدالله است
گویا

تاریخ های خود کم و بیش ذکری از آن آثار کرده اند و حصص بیشتر این یادگار ها و آثار آن قدر خراب و ویران شده است که بیم آن است که بکلی از بین فرود و چند سال بعد مجال و مشکل خواهد بود که کسی بتواند مواضع حقیقی آن را دریافت کند بنا بران دریافت آن صرف از روی واقعات تاریخی آسان و ممکن خواهد بود زیرا که اسامی مواضع باوقایع تاریخی آن وابسته و مربوط است در نقشه موقعیت باغ زاغان و مصلی دیده میشود مصلی را شاهرخ و خانم آن گوهر شاد آغا بنا کرده و بر سطح يك ديوار کاشی کار مصلی مرثیه شاهرخ نوشته شده است (۱).

قریب مصلی گنبد گوهر شاد است که در آن ۹ شهزاده تیموری مدفون است و ذکر آنان بیاید در نقشه باغ مراد هم دیده میشود این باغ در زمان سلطان حسین میرزا آباد شده بود. گازر گاه در هرات يك مقام مشهور بودیم است و در آنجا مزارات متعدد و آثار همان مشاهیر است که تاریخ آسیا بدن تذکر و واقف است و هم قبور پنج ش - ۴ - زاده تیموری در این جا است. شاهرخ در سنه ۸۳۲ هجری (۲) بر مزار خواجه عبد الله انصاری عمارتی بنا نمود خواجه مذکور در ۳۹۶ (۳) فوت نموده است

(۱) مرثیه شاهرخ نبود بلکه مرثیه بایسنقر میرزا بود که بخط بسیار زیبا انکاشته شده بود و این سه بیت از آن مرثیه است.

بسکه رفت از چشم مردم خون دل زین واقعه
غوطه زد در نیل نضر از مصر کوئی شد عزیز
و ادریغا حسرتا کنز گردش کردون دون
بر سر بر ملک و دولت بایسنقر خان نماند

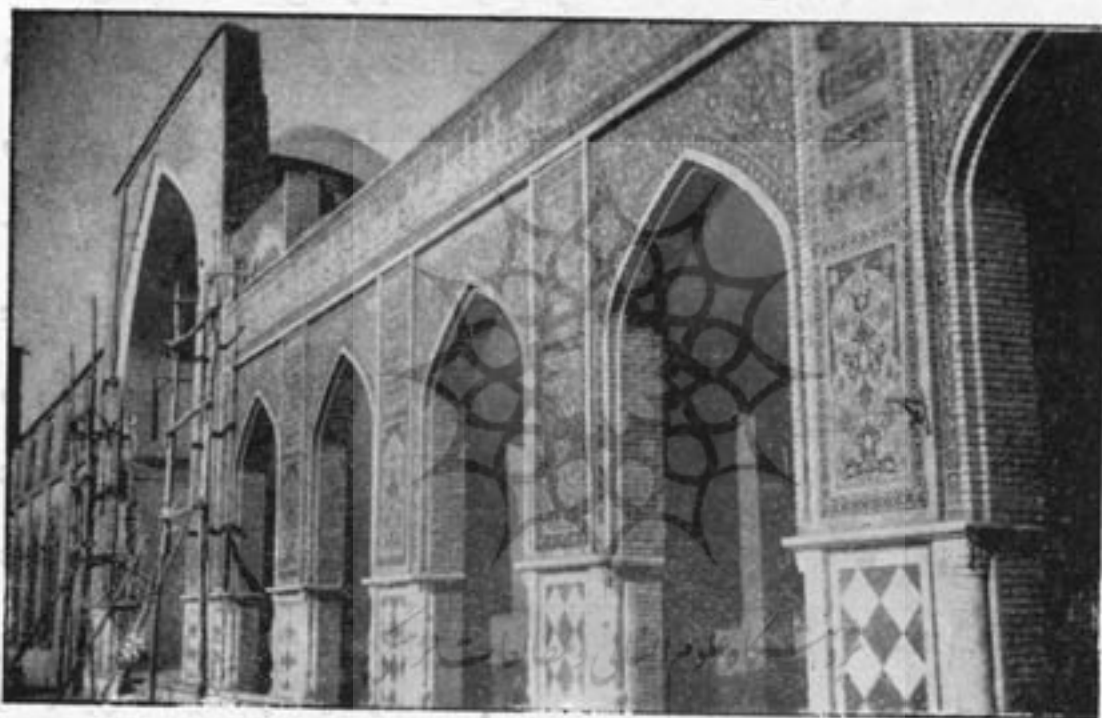
(۲) این تاریخ درست نیست زیرا شاهرخ حکم تعمیر این عمارت را در محرم ۸۲۹ داده و در سنه ۸۳۰ این عمارت بکلی تکمیل شده. (مترجم اردو)

(۳) این تاریخ غلط است بنابه آنچه در نفعات از خود خواجه انصار نقل شده وقت غروب آفتاب در روز جمعه دوم شعبان ۳۹۶ هجری در فصل بهار که خورشید در هفتم درجه ثور بود در زمان خلافت القادر بالله عباسی (۳۷۶ - ۴۲۷) متولد گردید و در سال ۸۱ هجری در زمان القايم بامراة الله عباسی در هرات وفات یافت این رباعی که حاکی از تاریخ وفات حضرتش میباشد در لوح مزارشان منقور است.

آن خواجه که در صورت و معنی شاه است
وز سر حقیقت دو کون آگاه است
از روی حساب جعل اردانی فوات
تاریخ وفات خواجه عبدالله است
کویا

شاهرخ بنا بر حسن عقیدتی که بحضرت خواجه داشت شهبازی جمعه را در این خانقاه میگذراند.

این عمارت مقبول و خوشنما از سنگ مرمر سفید ساخته شده و حجاری بسیار نفیسی از گِل و برگ و سایر اشکال داشته (۱) و حاوی کتیبه طویلی بوده است در مطلع چنین است: «مجموع آن عمارات عالی بعد از آنکه بسنگ و آجر درغایت لطافت ساخته بسکاشی و زرحل و لاجوردزینت یافته و خطها و شکل های معقلی و کوفی و فارسی بسیار بتکلف در اطراف و جوانب پرداخته اند

رتال جامع علوم انسانی

تجدید کاشی کاری های بنای داخلی مسجد جامع سلطان غیاث الدین در هرات که تازه تمت ترمیم گرفته شده.

(۱) چنانچه تا امروز لوح مزاربکه بر فراز تربت حضرت خواجه انصار طالب الله رسمه نصب است از حیث نقاری و حجاری و خطاطی از بدایع عالم و نماینده صنایع جمیله آن عصر است. این همان لوحی است که مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره در وصف فرموده اند.

میل سر مزار پر انوار او کشد زوار را بدیده دل کحل انتباه
و همچنین حسن خان شاملو خطاط معروف در توصیف لوح مزار آن بزرگوار این رباعی را از طبع خود و بقلم خود در یک قطعه سنگ مرمر بسیار شفاف و نفیس که در سمت قبله مقبره

منسوب است ترشته و بنام خود رقم کرده ؛
دهد تاسافتی عرفان دلت را جام هشاری
بود لوح مزارش نازنین سرویکه از شوخی
در آدر بز مکاه خواجه عبدالله انصاری رح
ملائک را چو قمری کرده گرم ناله وزاری
گویا

بعد از تیموریان فرمانروایانیکه بر خراسان متمسک شدند در نگهداشت و تزئین و ترمیم این مواضع اندک کوتاهی نکرده اند چنانچه بامر شاه عباس صفوی يك خانقاه بسیار مجلل درین مقام بنا یافت و بحد طلاء نقش و نگار نمودند و برای تزیین آن حوضهای وسیع باغ آن از جاهای بسیار دور آب آورده شد و برای این کار مصارف زیاد بکار رفت و باین وسیله گرد و تواح آن سیراب گردید و برای عمادات خانقاه يك ذریعہ عمدہ محسوب گردید. در جانب شمال نقشه مزار

نمونه صنعت کاشی کاری

جدید هرات يك قسمت از داخل ایوان

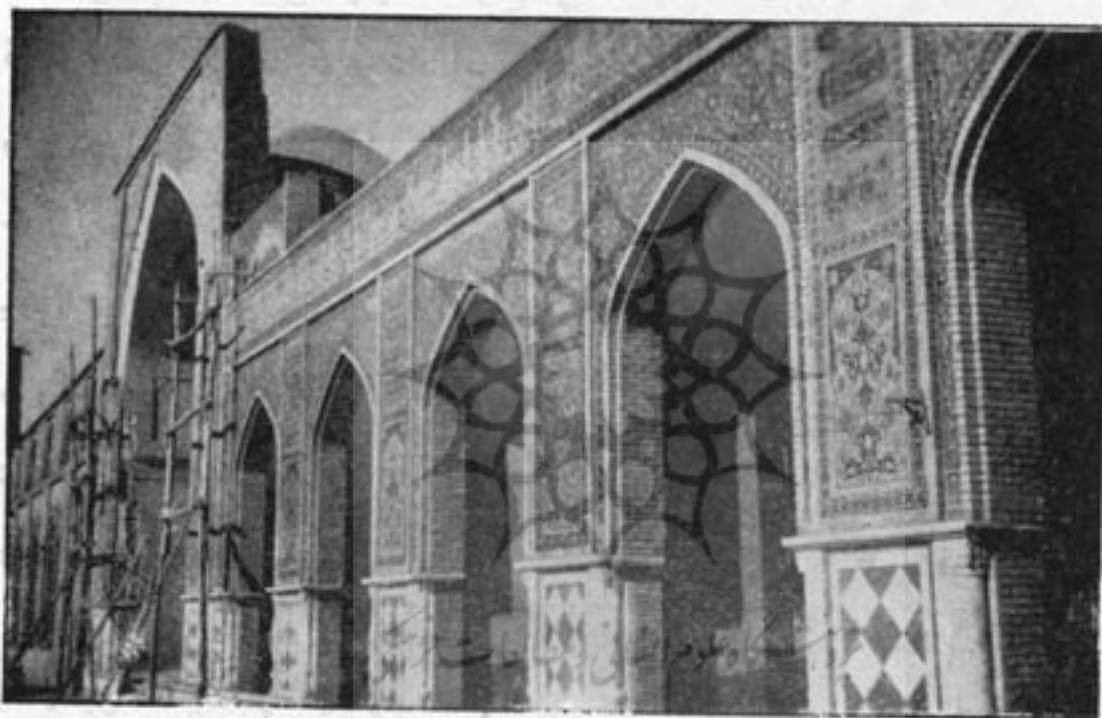
جدید مسجد جامع سلطان

غیاث الدین غوری

مولانا عبدالرحمن جامی رتخ است (۸۱۷ - ۸۹۸) عمارت مزار مولانا جامی بسیار بعد از وفات شان ساخته شده بطرف شرق مزار جامی يك مقبره و خرابه مدرسه است این بنا را یار محمد خان برای خود و خانواده خود بغرض مدفون ساخته بود یار محمد خان بواسطه واقعاتیکه در ۱۸۳۹ ، ۱۸۴۰ ، ۱۸۴۱ ع اتفاق افتاد و با انگریزان در تماس بود روشناس مردم یوروپ است یار محمد خان

شاهرخ بنا بر حسن عقیدتی که بحضرت خواجه داشت شهبازی جمعه را در این خانقاه میگذراند.

این عمارت مقبول و خوشنما از سنگ مرمر سفید ساخته شده و حجاری بسیار نفیسی از گسل و برگ و سایر اشکال داشته (۱) و حاوی کتیبه طویلی بوده است در مطلع چنین است: «مجموع آن عمارات عالی بعد از آنکه بسنگ و آجر درغایت لطافت ساخته بسکاشی و زرخل و لاجورد زینت یافته و خطها و شکل های معقلی و کوفی و فارسی بسیار بتکلف در اطراف و جوانب پرداخته اند

بیتال جامع علوم انسانی

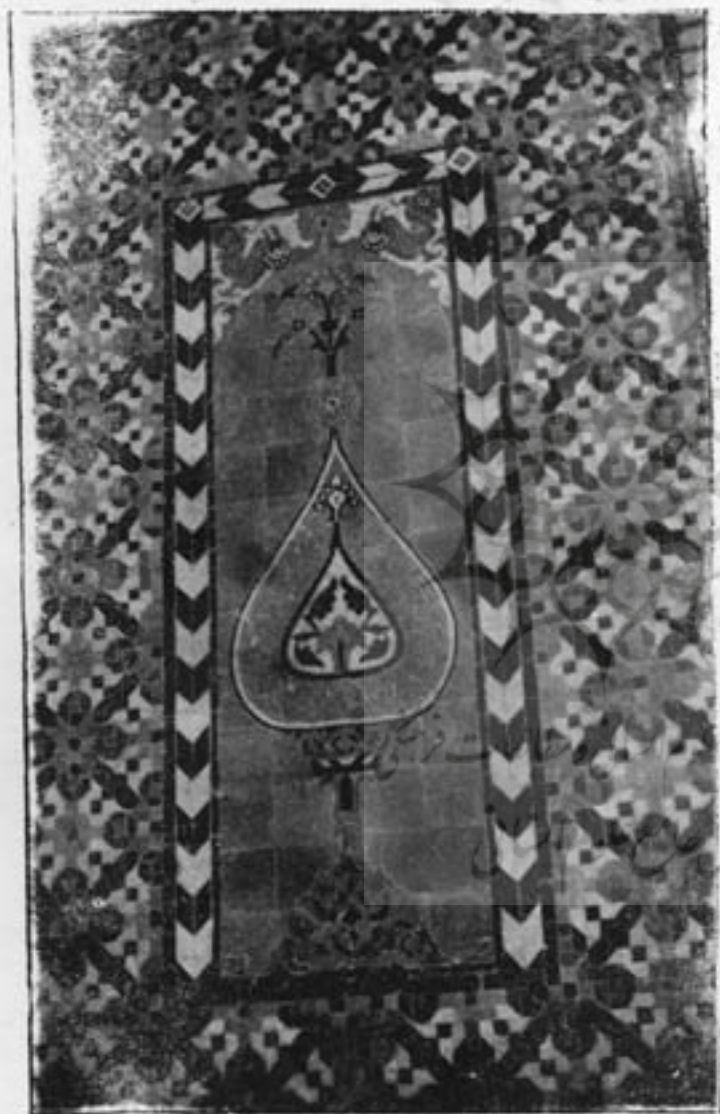
تجدید کاشی کاری های بنای داخلی مسجد جامع سلطان غیاث الدین در هرات که تازه تمت ترمیم گرفته شده.

(۱) چنانچه تا امروز لوح مزاربکه بر فراز تربت حضرت خواجه انصار طالب الله رسمه نصب است از حیث نقاری و حجاری و خطاطی از بدایع عالم و نماینده صنایع جمیله آن عصر است. این همان لوحی است که مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره در وصف فرموده اند.

میل سر مزار پر انوار او کشد زوار را بدیده دل کحل انتباه
و همچنین حسن خان شاملو خطاط معروف در توصیف لوح مزار آن بزرگوار این رباعی را از طبع خود و بقلم خود در یک قطعه سنگ مرمر بسیار شفاف و نفیس که در سمت قبله مقبره

منسوب است ترشته و بنام خود رقم کرده ؛
دهد تاسافتی عرفان دلت را جام هشاری
بود لوح مزارش نازنین سرویکه از شوخی
در آدر بز مکاه خواجه عبدالله انصاری رح
ملائک را چو قمری کرده گرم ناله وزاری
گویا

بعد از تیموریان فرمانروایانیکه بر خراسان متمسک شدند در نگهداشت و تزئین و ترمیم این مواضع اندک کوتاهی نکرده اند چنانچه بامر شاه عباس صفوی يك خانقاه بسیار مجلل درین مقام بنا یافت و بحد طلاء نقش و نگار نمودند و برای پر کردن حوضهای وسیع باغ آن از جاهای بسیار دور آب آورده شد و برای این کار مصارف زیاد بکار رفت و باین وسیله گردو تواح آن سیراب گردید و برای عمادات خانقاه يك ذریعه عمده محسوب گردید. در جانب شمال نقشه مزار

نمونه صنعت کاشی کاری

جدید هرات يك قسمت از داخل ایوان

جدید مسجد جامع سلطان

غیاث الدین غوری

مولانا عبدالرحمن جامی ریح است (۸۱۷ - ۸۹۸) عمارت مزار مولانا جامی بسیار بعد از وفات شان ساخته شده بطرف شرق مزار جامی يك مقبره و خرابه مدرسه است این بنا را یار محمد خان برای خود و خانواده خود بغرض مدفن ساخته بود یار محمد خان بواسطه واقعاتیکه در ۱۸۳۹ ، ۱۸۴۰ ، ۱۸۴۱ ع اتفاق افتاد و با انگریزان در تماس بود روشناس مردم یوروپ است یار محمد خان

در ۱۲ شعبان ۱۲۶۷ هجری درین مقبره دفن شد مگر از اتفاقات روزگار باقی افراد خانواده آن سوای يك برادر و خواهر وی درینجا دفن نشدند سنگ مرمر سفید قبریار محمد خان شکسته است در تاریخ وفات تیموریان مؤرخین اختلاف دارند و ازین جهت الواح مزارات مدفونان مصلی و کازو گاه اهمیت خاص دارد زیرا معاصرین آنان تاریخ وفات آنها را برین کتیبه ها نوشته و کنده اند ازین سبب مورد اعتماد شایان است بنابراین بقرار ذیل نقل نموده شد:

مدفونان گنبد گوهر شادانی (۱) بجوار مصلی

(۱) بایسنه میرزا بن شاهرخ بن تیمور متوفی در ۶ شهر جمادی الاول

۸۳۶ هجری

(۲) محمد جوکی بهادر بن شاهرخ متوفی روز جمعه ۸۴۸ هجری

(۳) سلطان احمد بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن الغ بیگک بسین

شاهرخ متوفی در ۱۵ ذی قعدة ۸۶۲ هجری

(۴) گوهر شاد آغا بیگم سلطان شاهرخ متوفی در نصف شهر رمضان ۸۶۱ هجری

(۵) امیر زاده نظام الدین بن احمد بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن

الغ بیگک بن شاهرخ متوفی نصف شهر ذی قعدة ۸۶۱ هجری

(۶) ابراهیم سلطان بن علاء الدوله بن بایسنقر بن شاهرخ بن تیمور متوفی

بروز چار شنبه ۱۰ رمضان ۸۶۳ هجری

(۷) سلطان علاء الدوله بن بایسنقر بن شاهرخ متوفی ذی حجه ۸۶۳ هجری

(۸) جوکی میرزا بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن الغ بیگک بسین

شاهرخ متوفی ۵ ذی حجه ۸۶۸ هجری

(۱) خرابه این گنبد با قسمتی از کاشی کاری آن تاحال باقی و بنام گنبد سبز مشهور است درین اواخر برای ترمیم این گنبد و تسطیح خیابانها و منارهای مصلی و سایر آثار هرات خصوصا در تعمیر و تزئین مسجد جامع جناب نائب الحکومه هرات که در احیای آثار تاریخی و تجدید صنایع آن عهد شور و شوق فراوان دارند خدمات قابل تقدیر و تجلیل نموده اند که بنده به نوبه خود بنام یکسفر علاقه مند بتاریخ و آثار هراتی و آبدات نقیسه آن عهد مراتب امتنان و شکر گذاری خود را تقدیم حضورشان نموده و از خداوند بزرگ و کریم توفیق بیشتری در همه امور برای شان التجا مینمائیم

(۹) شاهرخ سلطان بن ابی سعید بن سلطان محمد بن میران شاه بن تیمور متوفی ۱۵ شوال ۸۹۸ هجری .

در گازر گاه پنج شهزاده تیموری بقرار ذیل مدفون اند :

(۱) غیاث الدین منصور میرزا بن عمر شیخ میرزا بن تیمور متوفی ۸۴۹ هجری (۱)

(۲) محمد بن بایقرا بن عمر شیخ بن تیمور متوفی ۸۵۳ هجری

(۳) محمد مظفر میرزا بن منصور میرزا بن بایقرا بن عمر شیخ بن تیمور متوفی ۸۵۳

هجری و در حاشیه سنگ مزار کنده شده که قبر قائد وی محمد بن بایسنر در مشهد است .

(۴) احمد بدیع میرزا بن منصور میرزا بن بایقرا میرزا بن عمر شیخ بن

تیمور متوفی ۸۶۶ هجری .

(۵) سلطان بن محمد بایسنر (۲) بن شاهرخ بن تیمور متوفی ۱۵ ذی حجه

(سنه فراموش شده) درین جا مضمون مکتوب خایکوف بیابان رسید و اکنون

نقل سنگ های مزار شهزادگان تیموری را با بیانات مطلع السعدین مقابله

می نمائیم از اشخاص نامبرده تنها شماره (۹) (شاهرخ سلطان بن ابی سعید)

که تاریخ وفات آن حداز تألیف مطلع است و ذکر آن درین کتاب نیامده

باقی هشت نفر آن که در مطلع ذکر گردیده قوار ذیل است .

(۱) در گازر گاه نزدیک مقبره حضرت خواجه انصار رح تختی است که از سنگ

مرمر و سنگ سیاه ساخته شده تخت مذکور مربع و اطراف آن را از سنگ سیاه بطور خاتم

کاری بالای سنگ سفید قرار داده اند و وجود مرور زمان جای وصل سنگ های سفید و سیاه

هیچ معلوم نمی شود بر روی این تخت چند صندوق سنگی قرار است که یکی از آنها مقبره

غیاث الدین منصور پسر سلطان حسین میرزا بایقرا است . سلطان علی مشهدی خطاط معروف تاریخ تخت

مذکور را بصورت کتیبه بسیار شبوا نوشته و بر جنب شمالی تخت مذکور نصب است . تاریخ

بنای تخت ۸۸۲ و این بیت در پایان کتیبه است :

چون بهشت از مرفد منصور سلطان رخ نمود این عمارت را بوجهی بس نکو تاریخ بود

حرزه العبد سلطان علی مشهدی - شماره ۱۰ سال دوم مجله هرات ۱۳۱۲ شمسی

گویا

(۲) میرزا سلطان محمد بن بایسنر از مدفونان کهنه گوهر شاد آغاست چنانچه عبدالرزاق

سمرقندی در مطلع السعدین نوشته است « در شجاعت و سخاوت نادره ایام بود و در ۸۵۵

قبل آمد و مدت عمر او ۳۴ سال بود و زمان دولت او ۱۰ سال ۵ سال بطریق نیابت در زمان

شاهرخ و ۵ سال باستقلال و تعش او را بدار السلطنه هرات بمدرسه مهد علیا گوهر شاد

آغادر کهنه خوابگاه پدر او میرزا بایسنر دفن کردند رجوع شود بمقاله کهنه سبز

بقلم نگارنده گویا اعتمادی

در ۱۲ شعبان ۱۲۶۷ هجری درین مقبره دفن شد مگر از اتفاقات روزگار باقی افراد خانواده آن سوای يك برادر و خواهر وی در اینجا دفن نشدند سنگ مرمر سفید قبر بار محمد خان شکسته است در تاریخ وفات تیموریان مؤرخین اختلاف دارند و ازین جهت الواح مزارات مدفونان مصلی و کازو گاه اهمیت خاص دارد زیرا معاصرین آنان تاریخ وفات آنها را برین کتیبه ها نوشته و کنده اند ازین سبب مورد اعتماد شایان است بنابراین بقرار ذیل نقل نموده شد:

مدفونان گنبد گوهر شادانی (۱) بجوار مصلی

(۱) بایسنه میرزا بن شاهرخ بن تیمور متوفی در ۶ شهر جمادی الاول

۸۳۶ هجری

(۲) محمد جوکی بهادر بن شاهرخ متوفی روز جمعه ۸۴۸ هجری

(۳) سلطان احمد بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن الغ بیگک بسین

شاهرخ متوفی در ۱۵ ذی قعدة ۸۶۲ هجری

(۴) گوهر شاد آغا بیگم سلطان شاهرخ متوفی در نصف شهر رمضان ۸۶۱ هجری

(۵) امیر زاده نظام الدین بن احمد بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن

الغ بیگک بن شاهرخ متوفی نصف شهر ذی قعدة ۸۶۱ هجری

(۶) ابراهیم سلطان بن علاء الدوله بن بایسنقر بن شاهرخ بن تیمور متوفی

بروز چار شنبه ۱۰ رمضان ۸۶۳ هجری

(۷) سلطان علاء الدوله بن بایسنقر بن شاهرخ متوفی ذی حجه ۸۶۳ هجری

(۸) جوکی میرزا بن امیر زاده رکن الدین عبداللطیف بن الغ بیگک بسین

شاهرخ متوفی ۵ ذی حجه ۸۶۸ هجری

(۱) خرابه این گنبد با قسمتی از کاشی کاری آن تاحال باقی و بنام گنبد سبز مشهور است درین اواخر برای ترمیم این گنبد و تسطیح خیابانها و منارهای مصلی و سایر آثار هرات خصوصا در تعمیر و تزئین مسجد جامع جناب نائب الحکومه هرات که در احیای آثار تاریخی و تجدید صنایع آن عهد شور و شوق فراوان دارند خدمات قابل تقدیر و تجلیل نموده اند که بنده به نوبه خود بنام یکسفر علاقه مند بتاریخ و آثار هراتی و آبدات نقیسه آن عهد مراتب امتنان و شکر گذاری خود را تقدیم حضورشان نموده و از خداوند بزرگ و کریم توفیق بیشتری در همه امور برای شان التجا مینمائیم

(۹) شاهرخ سلطان بن ابی سعید بن سلطان محمد بن میران شاه بن تیمور متوفی ۱۵ شوال ۸۹۸ هجری .

در گازر گاه پنج شهزاده تیموری بقرار ذیل مدفون اند :

(۱) غیاث الدین منصور میرزا بن عمر شیخ میرزا بن تیمور متوفی ۸۴۹ هجری (۱)

(۲) محمد بن بایقرا بن عمر شیخ بن تیمور متوفی ۸۵۳ هجری

(۳) محمد مظفر میرزا بن منصور میرزا بن بایقرا بن عمر شیخ بن تیمور متوفی ۸۵۳

هجری و در حاشیه سنگ مزار کنده شده که قبر قائد وی محمد بن بایسنر در مشهد است .

(۴) احمد بدیع میرزا بن منصور میرزا بن بایقرا میرزا بن عمر شیخ بن

تیمور متوفی ۸۶۶ هجری .

(۵) سلطان بن محمد بایسنر (۲) بن شاهرخ بن تیمور متوفی ۱۵ ذی حجه

(سنه فراموش شده) درین جا مضمون مکتوب خایکوف بیابان رسید و اکنون

نقل سنگ های مزار شهزادگان تیموری را با بیانات مطلع السعدین مقابله

می نمایم از اشخاص نامبرده تنها شماره (۹) (شاهرخ سلطان بن ابی سعید)

که تاریخ وفات آن حداز تألیف مطلع است و ذکر آن درین کتاب نیامده

باقی هشت نفر آن که در مطلع ذکر گردیده قوار ذیل است .

(۱) در گازر گاه نزدیک مقبره حضرت خواجه انصار رح تختی است که از سنگ

مرمر و سنگ سیاه ساخته شده تخت مذکور مربع و اطراف آن را از سنگ سیاه بطور خاتم

کاری بالای سنگ سفید قرار داده اند و وجود مرور زمان جای وصل سنگ های سفید و سیاه

هیچ معلوم نمی شود بر روی این تخت چند صندوق سنگی قرار است که یکی از آنها مقبره

غیاث الدین منصور پسر سلطان حسین میرزا بایقرا است . سلطان علی مشهدی خطاط معروف تاریخ تخت

مذکور را بصورت کتیبه بسیار شبوا نوشته و بر جنب شمالی تخت مذکور نصب است . تاریخ

بنای تخت ۸۸۲ و این بیت در پایان کتیبه است :

چون بهشت از مرفد منصور سلطان رخ نمود این عمارت را بوجهی بس نکو تاریخ بود

حرزه العبد سلطان علی مشهدی - شماره ۱۰ سال دوم مجله هرات ۱۳۱۲ شمسی

گویا

(۲) میرزا سلطان محمد بن بایسنر از مدفونان کهنه گوهر شاد آغاست چنانچه عبدالرزاق

سمرقندی در مطلع السعدین نوشته است « در شجاعت و سخاوت نادره ایام بود و در ۸۵۵

قبل آمد و مدت عمر او ۲۴ سال بود و زمان دولت او ۱۰ سال ۵ سال بطریق نیابت در زمان

شاهرخ و ۵ سال باستقلال و تعش او را بدار السلطنه هرات بمدرسه مهد علیا گوهر شاد

آغادر کهنه خوابگاه پدر او میرزا بایسنر دفن کردند رجوع شود بمقاله کهنه سبز

بقلم نگارنده

گویا اعتمادی

۱. بایسنغر بن شاهرخ : تاریخ وفات آن در مطلع صبح شنبه جمادی الاول ۸۳۷ است گوپا از نوشته سنگ مزار يك سال بعدتر در سنگ مزار دوجای عدد ۶ آمده و در مطلع عدد ۷ است بگمان من خانیكوف در هر دو جا عدد ۷ را سهواً ۶ خوانده است و تاریخ مطلع صحیح است و هم در مطلع

بنای بزرگ حضرت سلطان

و دود چشتی در چشت هرات که

اخیراً تحت ساختمان گرفته شده

و مثل جامع هرات کاشی کاری

می شود مقابل آن پارک بزرگ

و در جنب پارک هتل جدید تحت

ساختمان است.

مرثیه واحدی که برای بایسنغر ساخته بود نقل شده و از آن مرثیه (دل خراب)

۸۳۷

ماده تاریخ است و این مرثیه ظاهراً بحضور شاهرخ هم خوانده شده بود.

اسفزاری و محمد خاوند شاه صاحب روضة الصفا هر دو ظاهراً به تقلید مطلع

۸۳۷ را اختیار کرده اند و همین سنه را کلیمان هوارد از روضة الصفا نقل نموده

بذیل بایسنغر در دائرة المعارف اسلامیه درج کرده است.

۲- محمد جوکی بهادر سنه وفات آن در مطلع ۸۴۸ است البته در سنگ مزار ذکر ماه

هم است و در مطلع نیست در مطلع این واقعه در پایان وقایع سال ۸۴۸ درج است.

۳- میرزا احمد بن عبداللطیف: سال وفات وی در مطلع ۸۳۱ آمده مگر در کتیبه مزار روز و ماه نیز درج است در مطلع مبهم نوشته شده بدین قرار: « که میرزا سلطان ابوسعید بعد از منتصف شوال بطرف بلخ روانه شد و پیش از روان شدن از امراء نامدار گروهی را مقرر نمود که غبار فتنه میرزا احمد را از بلخ فرو نشانند امراء نامدار در نواحی بلخ به او رسیده با آب تیغ بید ریغ غبار عصیان او را فرو نشانند » مراد اینکه میرزا احمد مقتول گردید.

۴- گوهر شاد آغا: تاریخ وفات وی در مطلع ۹ رمضان ۸۶۱ است و عبارت مطلع این است که نهم ماه مبارک رمضان بقتل گوهر شاد آغا فرمان داد. فهمیدن این مطلب مشکل است که در کتیبه چطور ۶ و ۷ روز تفاوت پیدا شده.

۵- نظام الدین بن احمد: تاریخ وفات آن در مطلع ذکر نکرد دیده مگر از قریبته معلوم می شود که همراه پدر خود میرزا احمد مقتول شده است.

۶- ابراهیم سلطان: تاریخ دفن وی در مطلع ششم شوال است تا مبرده سوی دامغان از مشهد میرفت در راه فوت نمود و امکان دارد که تاریخ کتیبه آن تاریخ وفات در مشهد باشد و در مطلع این تاریخ دفن وی در هرات درج است یعنی ۸۶۳

۷- سلطان علاء الدوله بن بایسنغر: متعلق آن در مطلع نوشته شده « که در سنه ۸۶۵ هجری فوت نمود و شب جمعه بیست و یکم صفر نفس او را از طرف رستم دار آورده در مدرسه مهد علیا گوهر شاد آغا در گنبدی که مدفن میرزا بایسنغر و مرقد مهد علیا بود مدفون شد » اسفزاری و صاحب حبیب السیر ظاهراً از مطلع تقلید نموده سنه وفات میرزا را نیز ۸۶۵ گفته اند.

مگر دولت شاه ۸۶۳ نوشته که با کتیبه سنگ مزار مطابقت دارد.

۸- جو کی میرزا: سنه وفات وی در مطلع ۸۶۸ است مگر روز و ماه در مطلع نیست. از مد فونان کازر گاه ذکر هیچ يك با سنین و وقایع آن در مطلع نیامده. در نقشه يك مقام بنام گاو چاران نوشته شده آقای سرور خان گویا که بدفعات متعدد هرات را دیده اند بعقیده ایشان این مقام گوچران است که فعلاً در هرات به همین نام زبان زد عموم است. (انتها)

۱. بایسنغر بن شاهرخ : تاریخ وفات آن در مطلع صبح شنبه جمادی الاول ۸۳۷ است گوپا از نوشته سنگ مزار يك سال بعدتر در سنگ مزار دوجای عدد ۶ آمده و در مطلع عدد ۷ است بگمان من خانیكوف در هر دو جا عدد ۷ را سهواً ۶ خوانده است و تاریخ مطلع صحیح است و هم در مطلع

بنای بزرگ حضرت سلطان

و دود چشتی در چشت هرات که

اخیراً تحت ساختمان گرفته شده

و مثل جامع هرات کاشی کاری

می شود مقابل آن پارک بزرگ

و در جنب پارک هتل جدید تحت

ساختمان است.

مرثیه واحدی که برای بایسنغر ساخته بود نقل شده و از آن مرثیه (دل خراب)

۸۳۷

ماده تاریخ است و این مرثیه ظاهراً بحضور شاهرخ هم خوانده شده بود.

اسفزاری و محمد خاوند شاه صاحب روضة الصفا هر دو ظاهراً به تقلید مطلع

۸۳۷ را اختیار کرده اند و همین سنه را کلیمان هوارد از روضة الصفا نقل نموده

بذیل بایسنغر در دائرة المعارف اسلامیه درج کرده است.

۲- محمد جوکی بهادر سنه وفات آن در مطلع ۸۴۸ است البته در سنگ مزار ذکر ماه

هم است و در مطلع نیست در مطلع این واقعه در پایان وقایع سال ۸۴۸ درج است.

۳- میرزا احمد بن عبداللطیف: سال وفات وی در مطلع ۸۳۱ آمده مگر در کتیبه مزار روز و ماه نیز درج است در مطلع مبهم نوشته شده بدین قرار: « که میرزا سلطان ابوسعید بعد از منتصف شوال بطرف بلخ روانه شد و پیش از روان شدن از امراء نامدار گروهی را مقرر نمود که غبار فتنه میرزا احمد را از بلخ فرو نشانند امراء نامدار در نواحی بلخ به او رسیده با آب تیغ بید ریغ غبار عصیان او را فرو نشانند » مراد اینکه میرزا احمد مقتول گردید.

۴- گوهر شاد آغا: تاریخ وفات وی در مطلع ۹ رمضان ۸۶۱ است و عبارت مطلع این است که نهم ماه مبارک رمضان بقتل گوهر شاد آغا فرمان داد. فهمیدن این مطلب مشکل است که در کتیبه چطور ۶ و ۷ روز تفاوت پیدا شده. ۵- نظام الدین بن احمد: تاریخ وفات آن در مطلع ذکر نکرد دیده مگر از قریبته معلوم می شود که همراه پدر خود میرزا احمد مقتول شده است.

۶- ابراهیم سلطان: تاریخ دفن وی در مطلع ششم شوال است تا مبرده سوی دامغان از مشهد میرفت در راه فوت نمود و امکان دارد که تاریخ کتیبه آن تاریخ وفات در مشهد باشد و در مطلع این تاریخ دفن وی در هرات درج است یعنی ۸۶۳

۷- سلطان علاء الدوله بن بایسنغر: متعلق آن در مطلع نوشته شده « که در سنه ۸۶۵ هجری فوت نمود و شب جمعه بیست و یکم صفر نفس او را از طرف رستم دار آورده در مدرسه مهد علیا گوهر شاد آغا در گنبدی که مدفن میرزا بایسنغر و مرقد مهد علیا بود مدفون شد » اسفزاری و صاحب حبیب السیر ظاهراً از مطلع تقلید نموده سنه وفات میرزا را نیز ۸۶۵ گفته اند. مگر دولت شاه ۸۶۳ نوشته که با کتیبه سنگ مزار مطابقت دارد.

۸- جو کی میرزا: سنه وفات وی در مطلع ۸۶۸ است مگر روز و ماه در مطلع نیست. از مد فونان کازر گاه ذکر هیچ يك با سنین و وقایع آن در مطلع نیامده. در نقشه يك مقام بنام گاو چاران نوشته شده آقای سرور خان گویا که بدفعات متعدد هرات را دیده اند بعقیده ایشان این مقام گویا چاران است که فعلاً در هرات به همین نام زبان زد عموم است. (انتها)